

Agnes Tomasov: Pripadalo mi dekadentné, ako žijú moji vnuci

BARDEJOVSKÁ RODÁČKA ZAČALA PÍSAŤ, KEĎ MALA 67 ROKOV

„A prečo ste tu?“ zakričal na môjho otca. Ten ustrášený odpovedal: „Som Žid. Skrýval som sa na fare u miestneho farára.“ Ruský veliteľ sa rozplakal a objal otca so slovami: „Prešiel som celú tú dlhú cestu sem až z Moskvy a stále som videl iba mŕtvych Židov. Ty si prvý živý.“ Volal sa kapitán Zaretsky a ešte dlhé roky bol po vojne s mojím otcom v kontakte, spomína vo svojej knihe *Od generácie po generáciu (From Generation to Generation)* Agnes Tomasov.

BARDEJOV. Agnes Tomasov je bardejovská rodáčka, ktorá už takmer pol storočia žije s rodinou v Kanade. V polovici júna navštívila bardejovský pamätník holokaustu, kde je medzi spravodlivými Bardejovčanmi aj meno gréckokatolíckeho kňaza Andreja Židišina, ktorý počas vojny na svojej fare v Rešove ukryval jej otca, zubára Edmunda Gonda (Grossmana) spolu s ďalšími Židmi. Pred piatimi rokmi jej v Kanade vysla úspešná autobiografia. Jej slovenský preklad sa práve chystá.

Prečo ste teraz prišli na Slovensko a do Bardejova?

– Nedávno som oslávila 85 rokov a moji rodičia sú pochovaní v Košiciach. Prišli sme navštíviť ich hrob. Povedala som si, že musím prísť, pretože roky idú a ja sa už asi nikdy nedôvodom na takú dlhú cestu.

Narodili ste sa v Bardejove, no už dlhé roky žijete v Kanade.

– Áno, narodila som sa v Bardejove v roku 1930, tu som chodila do školy aj maturovala.

Agnes Tomasov s manželom Joeom

V pamätníku holokaustu ukazuje na meno kňaza Andreja Židišina, ktorý zachránil jej otca.

FOTO: MH

Ako 19-ročná som sa vydala a s manželom sme sa odstáhovali do Prahy. Tam sme žili, až kým muža v roku 1955 nezavreli. Môj otec pracoval ako zubár v Bardejove, volal sa Edmund Gonda, ľudia si naňho ešte dobре pamätajú. Do Bardejova prišiel v roku 1928 z Lučenca a skoro až do konca vojny tu pracoval ako zubár. Mal ako Žid prezidentskú výnimku, pretože vtedy v meste neboli žiadni iní zubári.

Čo bolo počas vojny s vami a s jeho rodinou?

– Žili sme v Bardejove od začiatku druhej svetovej vojny až do apríla 1944, keď bola nariadená evakuácia všetkých okrem pracujúcich mužov na stredné Slovensko. Spolu s mladším bratom Ivanom sme vtedy odišli do Liptovských Klačian. Tam sme boli až do októbra, kedy padla Banská Bystrica, potom sme ale museli odísť do hôr, do Klačianskej doliny. Až do oslobodenia sme v horách žili v hrozných pome-

roch. Nízke Tatry, zima, hlad, žiadna hygiena.

Ako dlho?

– Od októbra 1944 do 13. marca 1945. V miestnych horách bolo ukrytých vela Židov. Nás tam bolo dohomady takmer dvesto. Keď v Liptovskom Hrádku zastal front, prišli za nami partizáni. Museli sme sa rozhodnúť, či s nimi pôjdeme ďalej alebo zostaneme. V obidvoch prípadoch išlo o život. Tri či štyri rodiny už ďalej ísť nevládali, zostali tam a myslíme, že aj zahynuli.

Takže ste mali šťastie, že ste odišli...

– Tak sme prešli Klačiansku dolinu aj hory a prišli sme na Magurku, kde bol partizánsky štáb. Deti a starí ľudia dostali po tom všetkom utrení polievku. Bola to najlepšia polievka v mojom živote. Prespal sme a išli sme s partizánmi ďalej na vrch Chabenec po úzkej horskej cestičke, ktorú lemovali desiatky mŕtvyh civilov aj

Rodina v Bardejove

Manžel Joe, pani Agnes a syn Tomas.

FOTO: MH

partizánov. Došli sme až k oslobodenej Helpe, kde už vtedy boli Rusi

Po vojne ste sa vrátili do Bardejova?

– Áno, po vojne si otec v Bardejove znova otvoril ordináciu. Nastúpila som do školy na gymnázium, kde som v roku 1949 zmaturovala. A potom sme odišli do Prahy, kde sa narodil aj môj syn Tomáš a dcéra Katka. V roku 1955 manžela odсудili v politických procesoch na šesť rokov do väzenia, potom rôznych rokoch ho pustili, ale ja s deťmi sme medzitým z Prahy odišli späť na Slovensko, do Košíc. Tam sa k nám z Bardejova pristáhal aj otec a žili sme tam až do roku 1966, keď sme sa rozhodli odiť do Kanady.

Čo vás doviedlo k písaniu?

– Vždy som bola dobrá v slohu, na škole som písala aj básne. Mala som už vtedy štyroch vnukov a videla som, aké majú nároky a ako žijú. Prirovnávajúc ich život k svojmu detstvu a životu sa mi to niekedy zdalo až dekadentné. Povedala som si, že musím napísť svoj príbeh, aby vedeli. V roku 2007 som len tak rukou, iba pre svoje deti a vnukov začala písat pamäti. Kniha prvýkrát vysla v roku 2010, pretože ma známi a rodina prehovorili, aby som to poslala do vydavateľstva do Montrealu. O rok kniha už vyhrala striebornú medailu v New Yorku ako najlepšia autobiografia

z celého sveta. A to bolo moje najväčšie prekvapenie.

Takže kniha je o vás a vašej rodine.

– Uvádzaju známy kanadský historik Harold Troper z torontskej univerzity. Porovnáva dejiny, obdobia a krajiny, do ktorých je môj príbeh zasadený. Keď si knihu prečítali vnuči, povedali mi, že nevedeli, čo všetko sme prežili a že je to smutné, že sme museli tým všetkým prejsť.

Cítite sa byť viac Kanadčanmi alebo Slovákmí?

– V Kanade sú veľmi slušní a poctíví ľudia. Mám rada tú krajinu a som šťastná, že sme odišli. Stále však hovoríme po slovensky, máme radi bryndzové halušky, gulás a slivkové knedle. Nie sme stopercentne Kanadčania, ale ani Slováci. Slovenská komunita, ktorá v 60. rokoch z Košíc emigrovala sa u nás v záhrade každoročne stretnáva. Aj 80-100 ľudí sme sa v našom dome v Toronte pravidelne stretávali a ešte stále aj stretnávame. Nikdy som však nelutovala, že sme odišli.

Myslite, že je dobré pripomínať si a rozprávať o veciach ako je holokaust?

– Myslím, že áno. Aby ľudia nezabudli, a aby stále uvažovali nad tým, ako bolo napríklad možné zabijať malé deti tak, ako sa dnes nezabíjajú ani zvieratá. Ja osobne som sa tieto spomienky snažila v čo najväčšej miere vytiesniť. Viem a stále hovorím, že všade sú dobrí a zlí ľudia. A je dobré si to pripomínať, aby sa nezabudlo. Vidíme ale, že sa to v určitej miere vračia späť, že ľudia na svete vystrajú aj v nenávisti voči iným. A to nie je dobré.

MARIO HUDÁK

ZAUJÍMAVOST

Rodina z Bardejova vyrába prírodné mydlá na rôzne neduhy

Bardejovčania Ján Šmilňák s manželkou Miriam vyrábajú unikátnu a zdravé prírodné mydlo. Pomáhajú ľuďom pri rôznych ochoreniach.

BARDEJOV. Rodina Šmilňákovcov sa venuje netradičnej zálebene rok, no ich dielo pôsobí profesionálne. Keďže im záleží na zdraví, priviedla ich k tomu osobná potreba.

„Motivácia bola jednoduchá – výrobky obsahujúce chémiku nám nevyhovujú. Preto sme sa rozhodli vyrábať si sami produkty, ktoré prichádzajú do kontaktu s pokožkou. Myšlienka vyrábať spotrebny tovar, ktorý bude zaujmavý a aj zdraviu prospešný a nie je ho na trhu ešte veľa nás do-

viedla k mydlám,“ prezradza Miriam Šmilňáková.

Mydlo z nazbieraných byľín

Medzi jej ďalšie záľuby patrí aj malovanie na sklo. „Malujem darčekové obrázky a sklenené originálne šperky, šijem levanďuľové vrecúška.“

Spotrebovali už okolo 18 kíl sušeného kvetu levandule. Prvý impulz vznikol z dôvodu rozšírenia sortimentu ponúkaných ručných výrobkov, ktoré predávali niekoľko rokov na jarmokoch.

Profesiou učiteľka nemeckého jazyka a špedítér vravia, že mydlo vyrábajú vo voľnom čase a všetky rastliny si zbierajú sami. Jej manžel Ján sa venuje aj včelám.

„Mydlo s propolisom máme z vlastnej včelnice. Je toho omnoho viac a jednoducho to, čo potrebujeme, si dokážeme spraviť sami. Pri výrobe mydiel sme zužitkovali naše poznatky o liečivých rastlinách, keďže ich zberu sa venujeme už niekoľko rokov. Bylinky zbierame hlavne na čaj, v zimnom období dobre poslužia pri chorobách.“ Robia z nich aj sirupy proti kašľu, tinktúry a krémky.

Pomáha osemročná dcéra

V priebehu jedného roka sa im doteraz podarilo vyrobiť okolo 2 500 kusov rôznych druhov prírodných mydiel, čo je do 240 kíl.

„Vyrábame ich varením rastlinných olejov (kokosový,

olivový, palmový, slnečnicový, ricínový), vody a hydroxidu sodného. Pri určitej teplote nastáva reakcia olejov a hydroxidu sodného, vzniká mydlová hmota, do ktorej potom pridávame výtažky z byľín, propolisu, kozie mlieko alebo kávové zrná.“

Výroba trvá zhruba dve hodiny. „Mydlo potom musí vo forme vytvrdniť 24 hodín a následne na to sa režie a suši, časúje asi 14 dní.“

Pri činnostiach, ako je vázenie olejov, príprava byliniek, počítanie a balenie mydiel im pomáha osemročná dcéra Kata-rinka.

2 500 kusov mydiel bez chémie

Najväčší „hit“ spomedzi vlast-

ných výrobkov sú podľa nej mydlá na vlasy, ktoré obsahujú výtažky zo žihľavy, šalvie a lopúcha, ale aj bylinkové mydlá – levanduľa, skorocel, nechtík, materina dúška, zelený čaj, rakytník, mydlo s propolisom, kozím mliekom alebo kávovými zrnami, ktoré pôsobí ako píeling.

Reakcie na mydlá sú pozitívne a ľuďom pomáhajú na rôzne neduhy.

„Sú vhodné na rôzne kožné ekzémy, suchú pokožku, akné, psoriázu aj pri ďalších závažnejších ochoreniach. Mydlo obsahuje glycerín, ktorý sa prirodzene pri varení vytvorí, ten pokožku zvláčňuje. Nepridávame tam žiadne chemické látky, ani žiadne parabény.“

Dostali sa na iné kontinenty

Mydlo sa v obchodoch zohnať nedajú, len na jarmokoch či festivaloch. „Často si ich objednávajú aj cez e-mail alebo cez našu facebookovskú stránku. Prírodné mydlo z Bardejova.“

O ich mydľa prejavujú záujem mnohí a chcú ich mať doma pravidelne, odporúčajú to znáym alebo darujú. Pozná ich už aj zahraničie.

„Na jarmokoch si ľudia zohnali mydlo a posielali ho rodine do zahraničia, a tak sa naše mydličky dostali už aj do Austrálie, Nemecka či USA. Sme radi, že aj takto môžeme ľuďom trošku pomôcť,“ dodávajú Šmilňákovci.

MARTINA CIGLAROVÁ